

ÚVODEM

Kulturní pluralita společnosti je trendem dneška. Vyplývá nejen z dynamiky migrací posledního půlstoletí, ale podporuje a konstituuje ji také ideologie multikulturalismu. Respektování reálných kulturních odlišností je pak strategií jak v takto diversifikované společnosti žít a vzájemně komunikovat. Pro mnohé se však zároveň otevírá otázka, kdo jsou ti druzí, s nimiž máme sdílet společný prostor. Ne vždy jsou si tito lidé jisti odpovědí a ne vždy se o své zkušenosti mohou poradit s okolím. Atomizace komplexní společnosti totiž s sebou nese i atomizaci poznání a rozumění lidem kolem nás. Člověk zde disponuje specifickým věděním, které vyplývá z kultury, v níž byl vychován, a z kontaktu, který navazuje a udržuje s příslušníky jiných kultur. Všem ostatním připisuje obsahy a stereotypy spojené s cizím. Obsáhnout kulturní rozmanitost lidí kolem nás i v hrubých rysech se tedy pro jedince náhle stává nereálné. Komplexní společnost však zná nástroje, jak překlenout tuto atomizaci či segmentárnost v poznání a sdílení. Buduje si portfolio vědění, a to hned v několika úrovních. Respektuje experty, poučené laiky a dokonce i přesvědčivé demagogy. Na nich pak záleží, které poznání vystoupí a promítne se do reality.

Publikace *Etnické komunity v české společnosti* je příspěvkem to tohoto portfolio vědění. Nabízí informace o některých aktérech, kteří se podílejí na kulturní pluralitě České republiky a na jejím respektování. V jednotlivých pohledech na malé, cíleně vybrané a konkrétně definované skupiny z řad příslušníků národnostních menšin a cizinců ukazuje kulturní problémy, s nimiž se jinoetnické obyvatelstvo v kontaktu s většinovou českou společností setkává.

Naší publikací tedy chceme přispět k pochopení kulturních souvislostí existence jinoetnického obyvatelstva v České republice. Sledujeme dva základní cíle. Prvým cílem je upozornit na kulturní rozmanitost a sociální diverzitu národnostních menšin

a etnických komunit, které dnes žijí v České republice. Chceme ukázat modely chování a postoje vázané nejen na etnickou příslušnost, ale i na zaujatý sociální status v občanské společnosti České republiky. Z těchto dvou aspektů – z aspektu etnické příslušnosti a zaujatého sociálního statusu – pak analyzujeme stanoviska zvolených jinoetnických skupin k sobě samým jako příslušníkům menšinového obyvatelstva, a také stanoviska k vlastním kulturním, společenským a ekonomickým aktivitám, jimiž se etablojí v hostitelské společnosti. Chceme zachytit různosti v reprodukci etnické a kulturní identity příslušníků národnostních menšin a jinoetnických komunit a význam sociální determinace v tomto procesu. Současně chceme ukázat podmiňující okolnosti spontánně probíhající, účelově motivované nebo odmítané adaptace na český kulturní prostor. Chceme zároveň zaznamenat reflexi české společnosti vnímanou z různých pozic kulturní odlišnosti a sociální jsočnosti sledovaných jinoetnických skupin, reflexi vlastního postavení v této společnosti a reflexi její neakceptovatelné kulturní odlišnosti.

Při sledování prvního cíle se vědomě zaměřujeme především na méně známé komunity a skupiny nově příchozích, kteří zvolili Českou republiku za svůj přechodný, dočasný, dlouhodobý, ale i trvalý domov (srbští imigranti, francouzští manažeři, kabylišští ekonomičtí imigranti, syrští studenti a naturalizovaní vysokoškoláci, bulharští teenageři, studenti z USA, vietnamské děti). Pozornost směřujeme však i na skupiny českých občanů, kteří příklonem k náboženské ideologii vstoupili do kontaktů s pro ně kulturně „novým“ světem, s nímž se ztotožnili (židovští snoubenci, české muslimky).

Druhým naším cílem je ukázat postoje české veřejnosti k menšinovému obyvatelstvu České republiky a k cizincům. Tyto postoje sledujeme jak z perspektivy ještě nezapomenuté nedávné minulosti, tak zejména z perspektivy aktuální současnosti. V obou perspektivách si klademe otázky limitů tolerance a intolerance české společnosti k etnicky a kulturně jiným. V perspektivě současnosti pak sledujeme i vliv přímých kontaktů a autentického, nezprostředkovaného mezietnického dialogu na hranice

vstřícnosti k jinoetnickému obyvatelstvu vůbec a k příslušníkům konkrétních národnostních menšin a cizineckých komunit zvláště. Oba tyto vlivy pak analyzujeme v kontextuálních souvislostech skupin lokálních, příbuzenských, přátelských a institucionálních.

Při sledování druhého cíle jsme se orientovali na tři generační skupiny: děti, mladé lidi a na generaci starší než padesát let. Názory jsme sledovali v komparaci řady městských lokalit České republiky, zvolených především s ohledem na zastoupení jinoetnického obyvatelstva.

Publikací *Etnické komunity v české společnosti* tématicky navazujeme na publikaci *Kdo jsem a kam patřím; Identita národnostních menšin a etnických komunit na území České republiky*, kterou jsme vydali v roce 2005. Postupujeme však dále a ukazujeme směr našeho dalšího studia.

Publikace je dílčím výstupem grantu č. 404/05/0779 *Imigranti v České republice: role elit a institucí v procesu integrace a desintegrace*, který řešitelům udělila Grantová agentura České republiky. Sborník vychází za finanční podpory **Grantové agentury ČR** (grant č. 404/05/0779) a **Fakulty humanitních studií University Karlovy v Praze** (vědecký záměr).

Dana Bittnerová, Mirjam Moravcová

CIZINCI A MENŠINY U NÁS OČIMA OBYVATEL TŘÍ ČESKÝCH MĚST

Miloslava Turková

Soužití městského obyvatelstva nejrůznějších skupin a zájmů přináší často řadu problémů a konfliktních situací. Tato potenciální problémová situace ve vztazích (soužití) různých skupin obyvatel se mnohem výrazněji projevuje právě v městském prostředí, kde se střetává, potkává, míjí nebo jen existuje vedle sebe na omezeném prostoru mnohem více jedinců různých kulturních, etnických, ale i odlišných generačních či zájmových východisek než ve společnosti neurbanizované.¹ A uvědomíme-li si, že trend přesunu obyvatel do měst a městských aglomerací je stále silnější a struktura městského obyvatelstva stále pestřejší, jeví se otázka soužití různě diferencovaných skupin obyvatel městského prostoru jako zásadní.

Specifický charakter v rámci problematiky soužití rozličných skupin městských obyvatel, tedy v meziskupinových vztazích, mají vztahy mezietnické. Tyto mezietnické kontakty jsou (stejně jako obecně meziskupinové vztahy) podmíněny na jedné i druhé straně výchozím kulturním zázemím, ale důležitou roli hraje (opět na obou stranách) i každodenní zkušenost konkrétních kontaktů v konkrétním životním prostoru města jako celku, v konkrétní městské části, ulici, činžovním domě, bytovém komplexu, sousedském společenství atd. A jak uvádí Ivan Dubovický „každodenní interakcí nejenže poznáváme druhé, ale současně definujeme sami sebe, znovunalézáme svoji vlastní identitu“.²

1 UHEREK, Z.: Etnické vztahy v městském prostředí. In: *Fenomén antropologických skupin. Pohled současné antropologie*, Sborník č. 1, Praha 1998, s. 34–43.

2 DUBOVICKÝ, I.: Vnímání světa a mezikulturní komunikace. In: *Fenomén antropologických skupin. Pohled současné antropologie*, Sborník č. 1, Praha 1998, s. 13.

Jsme ovšem přitom ovlivněni nejen bezprostředními zkušenostmi, ale i řadou stereotypů a předsudků.³

Názory a postoje k těm „druhým, jiným, odlišným“ v určitém časovém okamžiku vypovídají tedy nejen o aktuálních vztazích k minoritním skupinám, ale vypovídají mnohé i o příslušnicích majoritní části společnosti. Jinak řečeno, výpovědi o postojích a názorech ve vztahu k představitelům minoritních skupin (ať už národnostních menšin či cizích státních příslušníků) jsou i výpověďmi o tolerantních či netolerantních postojích zástupců většinové společnosti. Přitom je ovšem třeba vzít v úvahu, že otázka tolerance nemůže představovat pouze jednosměrný proces. Naopak žádoucí směřování k bezkonfliktnímu soužití obyvatel různých etnických a kulturních východisek jednoznačně vyžaduje vzájemně⁴ tolerantní vztahy mezi majoritou a jednotlivými minoritami. A tuto skutečnost, respektive ve světle aktuálních celosvětových problémů spíše nezbytnost, je třeba zdůraznit. Jestliže se totiž jedna část celku snaží cílevědomě zastávat tolerantní postoje vůči ostatním, právem očekává, že i ona bude tolerována.⁵ Navíc tolerance sama o sobě nestačí a usilujeme-li o tzv. „dobré soužití“⁶; je nezbytné se i vzájemně poznávat, tj. navazovat kontakty a neizolovat se.

V realitě počátku 21. století je i ČR prostupným prostorem, místem zmnožujících se meziethnických kontaktů, a to nejen v prostředí velkých měst a městských aglomerací, ale i v menších a malých městech, kde bylo dříve zastoupení těch „jiných, cizích, druhých, odlišných, neznámých, ne našich, těch odjinud“ atd. mizivé, popřípadě nulové. Tato pro většinové obyvatelstvo

3 Tamtéž, s. 14.

4 Tato oboustrannost v tolerantních postojích je velmi důležitým faktorem multikulturního soužití, faktorem, který v aktuální současnosti nabývá stále více a více na důležitosti. Srov. BAAR, V.: Evropa budoucnosti – multikulturní Evropa nebo konec Evropy? In: *Migrace – tolerance – integrace*. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5. a 6. října 2004 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě, Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě – Informační kancelář Rady Evropy v Praze 2004, s. 9–15; dále srov. SARTORI, G.: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha, Dokořán 2005, s. 36.

5 Srov. SARTORI, G.: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci ...*, c. d., s. 28.

6 Tamtéž, s. 11.

v ČR nová situace vyvolává v realitě procesu evropského sjednocování nejen potřebu osvěty a záměrné cílevědomé vytváření atmosféry tolerance a vstřícnosti v rámci „dobrého“ soužití lokálních společenství, ale důležité je poznat⁷ i postoje a názory stále ještě většinového českého obyvatelstva a jeho subjektivní vnímání „těch jiných“ při nejrůznějších kontaktech v městském prostředí.

Sledováním názorů a postojů českého většinového obyvatelstva k národnostním menšinám a cizincům v lokálním prostředí jsme se zabývali⁸ v rámci širěji koncipovaného výzkumu, který byl zaměřen nejen na vztahy „k jiným“. Tento výzkum, v terénu realizovaný v roce 2002 dotazníkovým šetřením ve třech českých městech střední velikosti, se orientoval v první rovině v rámci reality procesu evropského sjednocování především na vztahy a postoje českého obyvatelstva k sobě samým – k vlastnímu národu, významu a hodnotě národnosti, vlastenectví, domova atd.⁹ Druhá rovina pak sledovala v rozmanitých souvislostech postoje většinového obyvatelstva k „jiným“, „cizím“, „odlišným“ a otázky jejich vzájemného soužití.¹⁰ Obě roviny pak zohledňovaly přístup dvou generací – generace prarodičů (osoby starší 50 let) a generace vnuků (osoby ve věku 15–30 let).

Terénní sběr dat prostřednictvím vyškolených tazatelů byl proveden ve třech městech střední velikosti (15–20 tisíc obyvatel)

7 Srov. KLEIN, Z.: Příspěvek ke studiu chování vůči sociálním minoritám. In: *Fenomén antropologických skupin. Pohled současné antropologie*. Sborník č.1, Praha 1998, s. 45–47.

8 Koncepti výzkumu a přípravu dotazníku pro tazatele připravili M. Moravcová, L. Prudký, M. Turková, statistické vyhodnocení vypracovala M. Šmídová.

9 Srov. MORAVCOVÁ, M.: Koncepty národa v postmoderní české společnosti. Závěry dvou týmových výzkumů CVVOE. In: MACEK, P. – DALAJKA, J. (eds.): *Vývoj a utváření osobnosti v sociálních a etnických kontextech*, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2005, s. 580–596; MORAVCOVÁ, Mirjam: Reflexe národa a vlastenectví. Postoj obyvatel tří českých měst na počátku 21. století, *Lidé města*, 3/2005 – 17, s. 39–62.

10 Srov. PRUDKÝ, L.: Příslušnost k národu, vztahy k jiným národnostem a k cizincům v České republice. In: *Učební texty KVDO 2*, Praha 2004, s. 18–31; TURKOVÁ, Miloslava: Národnostní menšiny žijící v ČR z pohledu obyvatel tří českých měst. In: *Migrace – tolerance – integrace*. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5. a 6. října 2004 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě, Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě – Informační kancelář Rady Evropy v Praze 2004, s. 127–135.

ležících v různých oblastech Čech, a to v Jirkově u Chomutova¹¹, ve Dvoře Králové nad Labem¹² a v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi¹³. Jednalo se o města s odlišnými zkušenostmi a kontakty s lidmi jiné než české národnosti¹⁴ a s rozdílným současným podílem jinoetnického obyvatelstva (od 4,4 % do 9,1 %).¹⁵

Výzkum zachytil souhrnně výpovědi 794 respondentů¹⁶, z toho v Jirkově u Chomutova 239, ze Dvora Králové nad Labem 354 a z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi 201. Z hlediska generačního byli „starší“ respondenti zastoupeni celkově 318 osobami¹⁷ a „mladší“ 476 jednotlivci¹⁸, přičemž na každou kategorii ve všech třech městech připadalo vždy okolo 1,5 % ze všech v nich žijících obyvatel příslušného věkového rozpětí.

V tomto příspěvku se zaměříme na dílčí otázky z širšího souboru problémů, které jsme dotazníkovým šetřením sledovali. Budeme se detailně zabývat dvěma polohami názorů a představ vzorku většinového českého obyvatelstva tří sledovaných měst ve vztahu k národnostním menšinám a cizincům žijícím v ČR, tedy k těm „jiným“, „odlišným“, „cizím“, s nimiž se příležitostně (více či méně často) dostávají do kontaktů v běžném životě v lokálním prostředí, v pracovním kolektivu, v sousedství a podobně. V prv-

11 V Jirkově u Chomutova podle sčítání lidu v roce 2001 žilo 20 717 obyvatel.

12 Ve Dvoře Králové nad Labem bylo k roku 2001 přítomno 16 381 obyvatel.

13 V Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi uvádějí výsledky sčítání lidu z roku 2001 celkem 15 298 obyvatel.

14 Město Jirkov u Chomutova se nachází v severozápadních Čechách a náleží k typům tzv. novoosídleneckých měst na českém území. Po druhé světové válce prošlo procesem sžívání původem různorodého obyvatelstva a po roce 1989 bylo vystaveno novým mezietským příhraničním i přeshraničním kontaktům. Město Dvůr Králové nad Labem leží v severovýchodních Čechách na bývalé česko-německé jazykové hranici a v současnosti má ze všech tří sledovaných českých měst nejvyšší zastoupení českého obyvatelstva – více než 95 %. Středočeské město Brandýs nad Labem – Stará Boleslav se nalézá v bezprostřední blízkosti Prahy a vyznačuje se kontinuálně žijícím a v průběhu historického vývoje naprosto převažujícím českým obyvatelstvem, nicméně s dlouhodobou zkušeností s kontakty s obyvateli jiné než české národnosti. Do roku 1918 zde byla vojenská posádka, ve druhé polovině 20. století zde fungovalo vzdělávací středisko pro zahraniční studenty.

15 Jirkov u Chomutova – 9,1 %, Dvůr Králové nad Labem – 4,4 %, Brandýs nad Labem – Stará Boleslav – 5,1 % obyvatel jiné než české národnosti.

16 Z nich se 95,84 % deklarovalo v české národnosti. V Jirkově u Chomutova činil podíl respondentů české národnosti 90,9 %, ve Dvoře Králové nad Labem 95,6 % a v Brandýse nad Labem – Staré Boleslavi 94,9 %.

17 Z celkem 318 „starších“ respondentů bylo 300 osob (tj. 94,34 %) české národnosti.

18 Z celkem 476 „mladších“ respondentů se 461 osob (tj. 96,85 %) přihlásilo k české národnosti.

ní rovině se soustředíme na deklarovanou vstřícnost, respektive nevstřícnost vzorku většinového českého obyvatelstva ve vztahu k u nás žijícím národnostním menšinám a cizincům a ve druhé rovině naopak na deklarované obavy z těch „jiných“, ať už dlouhodobě u nás žijících či nově přistěhovalých. Vzhledem k tomu, že se v tomto případě jedná výhradně o pohled majoritní části obyvatelstva jednotlivých českých měst, týká se provedená analýza konkrétně všech těch respondentů, kteří se tazatelům deklarovali v české národnosti a představovali naprostou většinu (95,84 % tj. 761 ze 794) z celkového souboru oslovených.¹⁹

Deklarovaná vstřícnost (nevstřícnost)

Představitelé národnostních menšin a cizinců (ať už se jedná o více či méně početné skupiny nebo jednotlivce), vnímání majoritou jako ti „cizí“, „jiní“, „druzí“, jsou zpravidla nositeli odlišného životního stylu jako celku nebo alespoň některých odlišných charakteristik způsobu života. Tyto více či méně výrazné objektivně existující rozdíly lze z pohledu většiny vnímat, ale i hodnotit, v široké škále pocitů – od rušivých momentů až po zpestření každodennosti všedních i svátečních dnů. Tyto odlišné prvky životního stylu, vycházející většinou z odlišných kulturních východisek, lze majoritou odmítat, ignorovat, tolerovat, ale i přijmout a vnímat jako obohacení života většinové společnosti. V této souvislosti jsme dali respondentům prostor pro vyjádření souhlasu (nesouhlasu) s výroky *Národnostní menšiny jsou obohacením života české společnosti* a *Příchozí cizinci jsou v ČR obohacením života české společnosti*, a to ve škále od „zcela souhlasím“, „spíše souhlasím“, „nevím, zda bych souhlasil nebo ne“, „spíše nesouhlasím“ až po „naprosto nesouhlasím“.

Ve vztahu k u nás žijícím národnostním menšinám projevila řada oslovených určitou míru vstřícnosti a s výrokem *Národnostní menšiny jsou obohacením života české společnosti* poměrně často „zcela souhlasila“, popřípadě „spíše souhlasila“, i když ti, kteří „spíše či naprosto nesouhlasili“ v souboru jako celku pře-

¹⁹ To znamená, že všechny procentuální údaje se týkají pouze těch respondentů, kteří deklarovali českou národnost.

važovali (srov. tab. č. 1a). Výjimku představovali respondenti z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi, kde počet souhlasících převýšil počet nesouhlasících a v součtu odpovědí „zcela souhlasím“ + „spíše souhlasím“ dosáhl více než 44 % (srov. tab. č. 1a). Generační posun ve smyslu vyšší míry vstřícnosti mladé generace ve vnímání národnostních menšin jako obohacení života české společnosti se prosadil téměř u všech typů odpovědí, s výjimkou kategorie „spíše nesouhlasím“ (srov. tab. č. 1b).

Oproti relativně vstřícným (alespoň těm deklarovaným) postojům k představitelům národnostních menšin, kdy se cca jedna třetina respondentů v zásadě (odpovědi „zcela souhlasím“ + „spíše souhlasím“) přiklonila k názoru, že *Národnostní menšiny jsou obohacením života české společnosti* a jednoznačně (odpovědi „naprosto nesouhlasím“) s tímto názorem nesouhlasilo v průměru za všechna tři města i za obě generace 20,5 % oslovených (srov. tab. č. 1a a 1b), zaujal vzorek respondentů českého většinového obyvatelstva ze tří sledovaných měst ve vztahu k u nás žijícím cizincům podstatně rezervovanější postoj. Celkově (souhrn odpovědí „zcela souhlasím“ + „spíše souhlasím“) se k výroku *Příchozí cizinci jsou v ČR obohacením života české společnosti* přihlásilo za města i generace 21,3 % respondentů, tedy o více než deset procent méně než v případě národnostních menšin (srov. tab. 1a, 1b a 2a, 2b). A na globálním nesouhlasu s tímto výrokem (odpovědi „spíše nesouhlasím“ + „naprosto nesouhlasím“) se shodla více jak polovina všech oslovených (srov. tab. 2a a 2b), přičemž generační pohled byl poměrně vyrovnaný (srov. tab. č. 2b). Výjimku představovali opět respondenti z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi, kteří globální nesouhlas projevíli nejméně často ze všech tří měst, a to v necelých 40 % (srov. tab. 2a). A právě v tomto městě s dlouhodobě širšími a mnohstrannějšími kontakty s těmi „jinými“, „druhými“, „cizími“ než v dalších dvou sledovaných městech, se pravděpodobně odrazila v postojích respondentů osobní nebo skupinová²⁰, popřípadě zprostředkovaná zkušenost s cizinci a určitá, na opakované inter-

20 Srov. KANDERT, J.: Jak samy sebe ohraničují kulturní skupiny. In: *Fenomén antropologických skupin. Pohled současné antropologie*. Sborník č. 1, Praha 1998, s. 6–8.

akci založená znalost jejich kulturních východisek, a tím i vyšší míra projevené, respektive deklarované vstřícnosti.

Deklarované obavy

Úspěšně fungující a bezkonfliktní multietnická a multikulturní společnost představuje ideál soužití obyvatel různých etnických a kulturních východisek. Realita konkrétních vztahů a vzájemných postojů v lokálních prostředích se ovšem vesměs více či méně tomuto ideálu vzdaluje. Do hry vstupují nejrozličnější stereotypy, předsudky, ale i obyčejná nedorozumění či neporozumění. Na povrch tak vystupují různé problémy, nepřesné interpretace, popřípadě i vyhrocené konflikty. Často se jedná o problémy objektivně vzato okrajové, nepodstatné, ale jednotlivé skupiny je mohou vnímat – a také často vnímají – jako důležité, podstatné a zásadní, a to tím intenzivněji čím méně ty „jiné“, „druhé“, „cizí“, respektive jejich vzory chování a skupinové hodnoty znají.²¹ Rovněž sledovaná skupina respondentů ze tří českých měst se jako celek jednoznačně přiklonila k názoru, že soužití většinového obyvatelstva s národnostními menšinami a skupinami přistěhovalců přináší problémy. Na otázku *Považujete některé národnostní menšiny v ČR za problémové?* Odpověděla „určitě ano“ (v souhrnu i za jednotlivá města) více než polovina dotázaných (srov. tab. č. 3a). Shrneme-li odpovědi „určitě ano“ a „spíše ano“, pak souhlas s výrokem *Považujete některé národnostní menšiny v ČR za problémové?* dosáhl v průměru tří měst více než 83 % oproti pouhým 8,1 % nesouhlasu (součet odpovědí „spíše ne“ + „určitě ne“).

Generační pohled (srov. tab. č. 3b) se v reakcích na tuto otázku ve srovnání s celkem částečně rozrůznil, přičemž v souhrnu²² o něco optimističtější postoj deklarovala mladší generace. Tento optimismus se projevil především ve výrazně nižším podílu odpovědí „určitě ano“ na výše položenou otázku (srov. tab. č. 3b), kdy zástupci generace vnuků vyslovili jednoznačné pře-

21 Srov. DUBOVICKÝ, I.: Vnímání světa ..., s. 9–20 (pozn. 2).

22 Součet odpovědí „určitě ano“ + „spíše ano“ činil u „mladší“ generace 81,9 % a u „starší“ generace 85,3 %, zatímco součet odpovědí „spíše ne“ + „určitě ne“ byl u generace vnuků 8,7 % a u generace prarodičů 7,4 %.

svědčení o problémovosti některých národnostních menšin v ČR o 12,7 % méně často než zástupci z řad generace prarodičů.

Vedle vyjádření názoru na případnou problémovost (neproblémovost) některých²³ národnostních menšin dostali respondenti prostor vyslovit se i k těm „jiným“, „druhým“, „cizím“, kteří přišli do ČR v posledních letech. Měli reagovat – opět ve škále „zcela souhlasím“ až po „naprosto nesouhlasím“ – na výrok *Skupiny přistěhovalců z let po roce 1990 jsou pro ČR zdrojem nestability a problémů*. Téměř čtvrtina (24 %) respondentů, bez ohledu na jednotlivé podskupiny, s tímto výrokem zcela souhlasila. Nejméně často (ve 22,7 %) se k jednoznačnému souhlasu přiklonili dotázaní z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi a naopak nejčastěji (ve 35 %) zástupci generace prarodičů (srov. tab. č. 4a a 4b). Necelých 30 % respondentů zvolilo odpověď „nevím“ a pouze 4,6 % vyjádřilo s takovým výrokem jednoznačný nesouhlas (odpovědi „naprosto ne“). V míře jednoznačného souhlasu byla v postojích obyvatel jednotlivých měst poměrně značná shoda, naopak největší rozdíly se vyskytly v kategorii odpovědí „spíše souhlasím“, kdy se k tomuto názoru přiklonili oslovení obyvatelé Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi dvakrát častěji než respondenti z Jirkova u Chomutova. Ještě k většímu procentuálnímu rozptylu došlo v deklarovaných postojích mezi generacemi prarodičů a vnuků, kdy ti „mladší“ vyjádřili mnohem menší obavy z přistěhovalců než zástupci „starší“ generace. A to jak ve stanovisku „zcela souhlasím“,²⁴ tak v globálním souhlasu (odpovědi „zcela souhlasím“ + „spíše souhlasím“) i globálním nesouhlasu (odpovědi „spíše nesouhlasím“ + „naprosto nesouhlasím“)

23 Pokud se oslovení respondenti přiklonili k názoru, že *některé národnostní menšiny žijící v ČR jsou problémové*, byli požádáni, aby uvedli, o jakou menšinu se podle nich jedná. V této souvislosti byli nejčastěji jako problémoví jmenováni na prvním místě Romové. Pracovalo se ovšem s tzv. první volbou a další volby, pokud byly uvedeny, se nezohledňovaly. Srov. TURKOVÁ, M.: Národnostní menšiny žijící v ČR z pohledu obyvatel tří českých měst. In: *Migrace – tolerance – integrace*. Sborník z mezinárodní vědecké konference konané ve dnech 5. a 6. října 2004 ve Slezském ústavu Slezského zemského muzea v Opavě, Slezský ústav Slezského zemského muzea v Opavě – Informační kancelář Rady Evropy v Praze 2004, s. 127–135.

24 V tomto jednoznačném souhlasu starší generace vyjádřila dokonce více než dvojnásobné obavy ze skupin přistěhovalců jako potenciálního zdroje nestability a problémů než generace vnuků. Srov. tab. č. 4b.

s výrokem *Skupiny přistěhovalců z let po roce 1990 jsou pro ČR zdrojem nestability a problémů* (srov. tab. č. 4a a 4b).

Deklarované přisouzení případných problémů při soužití s některými národnostními menšinami a příchozími cizinci, respektive skupinami přistěhovalců ze strany oslovených zástupců tří českých měst se jeví na první pohled ve srovnání s reakcemi na výroky *Národnostní menšiny v ČR jsou obohacením života české společnosti* a *Příchozí cizinci jsou v ČR obohacením života české společnosti* jako poněkud disproporční (srov. tab. č. 1a, 1b, 2a, 2b, 3a, 3b, 4a a 4b). V této souvislosti je však třeba vzít v úvahu, že v případě názorů na „obohacení života české společnosti“ se jednalo o srovnání postojů k národnostním menšinám jako celku a postojů k příchozím cizincům také jako celku, kdežto při zjišťování případných problémů šlo o „některé národnostní menšiny“²⁵ versus „skupiny přistěhovalců“ bez dalšího rozlišení.²⁶

Problematika vztahu migrace – tolerance – integrace je stále aktuálnější, neboť počty migrantů se souhrnně nesnižují, ani nestagnují, naopak migrujících osob na počátku 21. století z nej-různějších důvodů všeobecně přibývá. Sílí i příliv migrantů rozličných kulturních a etnických východisek do České republiky a předchozí dlouhodobá jednoznačná národnostní homogenita začíná být narušována. A to nejen v rámci republiky jako celku, ale i v jednotlivých regionech a sídelních jednotkách. A tuto situaci je třeba vzít na vědomí. V této souvislosti jsme se respondenty ze tří českých měst zeptali na názor, zda se *Soužitím s národnostními menšinami učíme, jak žít v budoucím mnohonárodním světě*. A v reakci na tento výrok si v souhrnu nad 50 % respondentů v podstatě uvědomilo, že v současném globalizovaném světě²⁷ počátku třetího tisíciletí je třeba brát soužití osob různých etnických a kulturních východisek jako naprosto nezbytnou realitu dnešních dnů, a to nejen v prostředí ČR jako celku, ale právě i v lokálním měřítku, tedy ve způsobu života dílčích jednotek.

25 Dotaz zněl *Považujete některé národnostní menšiny v ČR za problémové?*

26 Výrok zněl *Skupiny přistěhovalců z let po roce 1990 jsou pro ČR zdrojem nestability a problémů*.

27 Srov. BAUMAN, Z.: *Globalizace. Důsledky pro člověka*. Praha, Mladá fronta 1999. EHL, M.: *Globalizace pro a proti*. Praha, Academia 2001.

A zároveň si celkově nadpoloviční část respondentů uvědomovala i tu nezbytnost, že takovému životnímu stylu je třeba se učit (srov. tab. č. 5a a 5b). A nejvýrazněji tuto současnou realitu reflektovali respondenti z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi (srov. tab. č. 5a) a z generačního pohledu opět zástupci generace vnuků (srov. tab. č. 5b).

Závěrem

Soužití obyvatelstva různých etnických a kulturních východisek v rámci lokálních společenství nepředstavuje ani v současnosti v počátečních letech 21. století bezproblémovou záležitost. Konkrétní situace v konkrétním prostředí může být ovlivňována řadou faktorů – od reálných a objektivně existujících, přes stereotypní a podmíněné předsudky až po faktory individuální, subjektivní či zcela iracionální. U sledované skupiny respondentů ze tří středně velkých českých měst se do projevení vstřícnosti (nevstřícnosti či obavy) k těm „jiným“, „druhým“, „cizím“ promítla (nikoliv však zcela jednoznačně, spíše v jednotlivých trendech a detailech) rozdílná lokální zkušenost a intenzita kontaktů většinového českého obyvatelstva s jednotlivými národnostními menšinami a skupinami přistěhovalců. Tato skutečnost se projevila především v názorech a postojích respondentů z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi, a to v deklarovaných vstřícnějších postojích k u nás žijícím národnostním menšinám a cizincům (srov. tab. č. 1a a 2a) na straně jedné a naopak v menší míře vyjádřených obav z případných problémů při soužití s menšinami a cizinci (srov. tab. č. 3a a 4a) ze strany obyvatel tohoto středočeského města na straně druhé.

Komparace deklarovaných názorů na soužití majority s minoritami v rámci lokálního společenství u „mladších“ a „starších“ respondentů ze tří českých měst naznačila určité, více či méně transparentní, generační posuny, kdy se generace vnuků ne vždy ztotožnila s postoji a názory generace prarodičů. Zástupci „mladších“ z řad oslovených se v některých souvislostech odklonili (zejména v krajních polohách) od proklamovaných postojů „starších“ a přihlásili se k o něco větší míře otevřenosti a vstříc-

nosti (srov. tab. č. 1b a 2b) směrem k těm „jiným“, „druhým“, „cizím“ a zároveň vyjádřili menší obavy (srov. tab. č. 3b a 4b) z případných problémů ve vzájemném soužití. Otázkou zůstává, zda se v této rovině teoretické proklamace odrážejí vlastní pozitivní zkušenosti a osobní přesvědčení „mladších“ respondentů o potřebě a nezbytnosti otevřeného přístupu k menšinám a cizincům jako k těm, kdož jsou svým způsobem přínosem pro celou společnost (pro celou ČR), nebo zda je tato deklarace vstřícnosti u generace vnuků spíše odrazem mediálně prezentovaného diskurzu k této problematice.

A bez ohledu na konkrétním způsobem zastávané souhrnné či skupinové deklarace postojů a názorů ve smyslu otevřenosti vůči „jiným“, „cizím“ a schopnosti hodnotit přítomnost národnostních menšin a cizinců u nás jako obohacení života české společnosti, stejně jako bez ohledu na míru obav z případných problémů, které takové soužití může přinášet, zvolila mírně nadpoloviční část respondentů jako celek realitu 21. století odrážející názor a v zásadě (srov. tab. č. 5a a 5b) s výrokem *Soužitím s národnostními menšinami se učíme, jak žít v budoucím mnohonárodním světě* vyjádřila souhlas.

Tabulková příloha

Tabulka č.1a

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Národnostní menšiny v ČR jsou obohacem života české společnosti.

(údaje v %)

typ odpovědi	město			
	Jirkov	Dvůr Králové n. L.	Brandýs n. L. – Stará Boleslav	celkem
zcela souhlasím	9,5	8,6	13,4	10,1
spíše souhlasím	17,1	20,5	30,9	22,2
nevím, zda bych souhlasil nebo ne	30,2	23,4	25,3	25,9
spíše nesouhlasím	20,7	31,8	21,1	25,8
naprosto nesouhlasím	22,5	15,7	9,3	16,1
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.1b

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Národnostní menšiny v ČR jsou obohacem života české společnosti.

(údaje v %)

typ odpovědi	mladší	starší	celkem
zcela souhlasím	10,7	9,1	10,1
spíše souhlasím	22,8	21,2	22,2
nevím, zda bych souhlasil nebo ne	25,4	26,6	25,9
spíše nesouhlasím	26,1	25,3	25,8
naprosto nesouhlasím	14,9	17,8	16,1
celkem	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.2a

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Příchozí cizinci jsou v ČR obohacením života české společnosti.

(údaje v %)

typ odpovědi	město			
	Jirkov	Dvůr Králové n. L.	Brandýs n. L. – Stará Boleslav	celkem
zcela souhlasím	3,6	5,3	8,8	5,7
spíše souhlasím	16,2	14,2	17,1	15,6
nevím, zda bych souhlasil nebo ne	28,4	23,7	34,7	27,9
spíše nesouhlasím	28,4	33,5	26,9	30,3
naprosto nesouhlasím	23,4	23,1	12,4	20,5
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.2b

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Příchozí cizinci jsou v ČR obohacením života české společnosti.

(údaje v %)

typ odpovědi	mladší	starší	celkem
zcela souhlasím	4,2	8,1	5,7
spíše souhlasím	18,0	11,8	15,6
nevím zda bych souhlasil nebo ne	27,9	28,0	27,9
spíše nesouhlasím	32,2	27,4	30,3
naprosto nesouhlasím	17,8	24,7	20,5
celkem	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.3a

Odpovědi na otázku:

Považujete některé národnostní menšiny v ČR za problémové?

(údaje v %)

odpověď	město			
	Jirkov	Dvůr Králové n. L.	Brandýs n.L. – Stará Boleslav	celkem
určitě ano	55,4	59,9	57,4	57,9
spíše ano	22,8	25,9	27,2	25,3
nevím	12,5	6,3	8,2	8,7
spíše ne	8,5	5,4	5,6	6,4
určitě ne	0,9	2,4	1,5	1,7
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.3b

Odpovědi na otázku:

Považujete některé národnostní menšiny v ČR za problémové?

(údaje v %)

odpověď	mladší	starší	celkem
určitě ano	52,9	65,6	57,9
spíše ano	29,0	19,7	25,3
nevím	9,5	7,4	8,7
spíše ne	6,9	5,7	6,4
určitě ne	1,8	1,7	1,7
celkem	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.4a

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Skupiny přistěhovalců z let po roce 1990 jsou pro ČR zdrojem nestability a problémů.

(údaje v %)

odpověď	město			
	Jirkov	Dvůr Králové n. L.	Brandýs n. L. – Stará Boleslav	celkem
určitě ano	23,9	24,9	22,7	24,0
spíše ano	34,7	24,9	28,4	28,7
nevím	27,5	32,3	26,3	29,3
spíše ne	9,0	13,4	18,0	13,3
určitě ne	5,0	4,5	4,6	4,6
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.4b

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Skupiny přistěhovalců z let po roce 1990 jsou pro ČR zdrojem nestability a problémů.

(údaje v %)

odpověď	mladší	starší	celkem
určitě ano	16,9	35,0	24,0
spíše ano	27,6	30,3	28,7
nevím	34,9	20,9	29,3
spíše ne	15,8	9,4	13,3
určitě ne	4,8	4,4	4,6
celkem	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.5a

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Soužitím s národnostními menšinami se učíme, jak žít v budoucím mnohonárodním světě.

(údaje v %)

odpověď	město			celkem
	Jirkov	Dvůr Králové n. L.	Brandýs n. L. – Stará Boleslav	
určitě ano	14,6	21,6	27,3	21,0
spíše ano	27,4	32,7	34,0	31,5
nevím	34,7	21,9	14,9	23,9
spíše ne	18,3	15,6	12,9	15,7
určitě ne	5,0	8,1	10,8	7,9
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabulka č.5b

Souhlas (nesouhlas) s výrokem:

Soužitím s národnostními menšinami se učíme, jak žít v budoucím mnohonárodním světě.

(údaje v %)

odpověď	mladší	starší	celkem
určitě ano	22,1	19,5	21,0
spíše ano	34,4	27,0	31,5
nevím	21,4	27,6	23,9
spíše ne	16,6	14,3	15,7
určitě ne	5,5	11,6	7,9
celkem	100,0	100,0	100,0